

Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam

Citadeles iela 1, Rīga, LV-1010

e-pasts: pasts@knab.gov.lv

Biedrības «Tiesiskums.lv»

Antonijas iela 5, Rīga, LV-1010

Reģ. nr.: 40008345444

e-pasts: info@tiesiskums.lv

tālrunis: +371 29 99 34 99

Rīgā, 2026. gada 7. aprīlī

Iesniegums

par iespējamu valsts amatpersonu bezdarbību saistībā ar obligātā iepirkuma komponentes ieviešanu un Eiropas Savienības tiesību pārkāpumu nenovēršanu

[1] Eiropas Komisija 2017. gada 24. aprīlī pieņēma lēmumu valsts atbalsta lietā SA. 43140 (2015/NN) «Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai» (turpmāk – lieta SA. 43140), no kura izriet, ka elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes (turpmāk – OIK) atbalsta pasākums tika īstenots, pārkāpjot Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 108. panta 3. punktā noteikto nogaidīšanas pienākumu līdz Eiropas Komisijas galīgā lēmuma pieņemšanai, un šīs nelikumības sekas ir ietekmējušas plašu elektroenerģijas lietotāju loku.

Lūdzam ņemt vērā turpmāk izklāstītos apsvērumus.

[2] Saskaņā ar Padomes Regulas (ES) 2015/1589 LESD 108. panta piemērošanai (turpmāk - Regula 2015/1589) 1. panta f) punktu noteikts: «nelikumīgs atbalsts» ir jauns atbalsts, kas ieviests, pārkāpjot LESD 108. panta 3. punktu».

Tādējādi jebkurš jauns atbalsta pasākums, kas ieviests bez šajā pantā paredzētās procedūras ievērošanas, ir uzskatāms par nelikumīgu valsts atbalstu LESD 108. panta 3. punkta un Padomes Regulas (ES) 2015/1589 1. panta f) punkta izpratnē.

Eiropas Komisijas lēmumā lietā SA. 43140 secinājumu daļā ir skaidri norādīts, ka «Eiropas Komisija pauž nožēlu par to, ka Latvija attiecīgo atbalsta pasākumu ir īstenojusi, pārkāpjot Līguma par Eiropas Savienības darbību 108. panta 3. punktu».

Līdz ar to pati Eiropas Komisija ir konstatējusi, ka OIK atbalsta pasākums tika īstenots, neievērojot LESD noteikto nogaidīšanas pienākumu. Tas nozīmē, ka valsts rīkojās pretēji ES tiesību pamatprincipam: «vispirms atļauja, tikai pēc tam īstenošana».

Latvijai bija aizliegts īstenot OIK atbalsta pasākumu bez iepriekšējas Eiropas Komisijas saskaņojuma, jo LESD 108. panta 3. punkts nepārprotami nosaka, ka attiecīgā dalībvalsts nesāk īstenot pašas ierosinātos pasākumus, kamēr šī procedūra nav beigusies ar galīgo lēmumu.

Šis aizliegums ir tiešs un obligāts, un tas nav atkarīgs no dalībvalsts politiskās gribas vai ekonomiskiem apsvērumiem. Tādēļ jebkura rīcība, kas ignorē šo aizliegumu, nav «politikas izvēle», bet prettiesiska rīcība ar tiešām un izmērāmām sekām iedzīvotājiem.

Salīdzinot Regulas 2015/1589 1. panta f) punktu ar Eiropas Komisijas lēmumu lietā SA. 43140, ir acīmredzams, ka Eiropas Komisijas secinājums pēc būtības un formulējuma vārds vārdā atbilst Regulas 2015/1589 1. panta f) punktā ietvertajai nelikumīga atbalsta definīcijai. Tādējādi OIK atbalsta mehānisms tā īstenošanas periodā bez iepriekšējas saskaņošanas kvalificējams kā nelikumīgs valsts atbalsts Eiropas Savienības tiesību izpratnē.

[3] Gan Eiropas Komisijas paziņojumi, gan Eiropas Savienības tiesu prakse konsekventi apstiprina, ka vēlāks valsts atbalsta apstiprinājums nerada atpakaļēju spēku un nepadara nelikumīgi piešķirtu atbalstu par likumīgu.

To skaidri nosaka Eiropas Komisijas paziņojums par valsts atbalsta noteikumu izpildi valstu tiesās (2021/C 305/01), kura 47. punktā norādīts, ka ar Komisijas galīgo lēmumu netiek *ex post facto* legalizēti atbalsta īstenošanas pasākumi, kas veikti, pārkāpjot LESD paredzēto nogaidīšanas pienākumu.

Savukārt 48. punktā ir uzsvērts, ka valstu tiesām ir jānodrošina visu atbilstošu seku iestāšanās saistībā ar nogaidīšanas pienākuma pārkāpumu, tostarp uzdodot atgūt procentus par nelikumības periodu.

Atbilstoši 49. punktam, valsts tiesai ir jāapmierina trešās personas prasība atcelt priekšrocības, kas saistītas ar atbalsta priekšlaicīgu īstenošanu, pat tad, ja Komisija attiecīgo atbalstu jau ir atzinusi par saderīgu, jo jebkāda cita interpretācija ļautu dalībvalstīm neievērot LESD noteikumus un liegtu tiem paredzēto iedarbību.

No Eiropas Savienības Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka, ņemot vērā Eiropas Komisijas saskaņā ar LESD 108. pantu veiktās valsts atbalsta kontroles obligāto raksturu, pirmkārt, uzņēmumiem tiesiskā palāvība par atbalsta likumību var rasties tikai tad, ja atbalsts ir piešķirts, ievērojot šajā pantā noteikto procedūru, un, otrkārt, rūpīgam saimnieciskās darbības subjektam parasti būtu jāspēj pārlicināties, vai šī procedūra ir ievērota.

Īpaši gadījumā, ja atbalsts ir piešķirts bez iepriekšējas paziņošanas Eiropas Komisijai un tādējādi ir nelikumīgs saskaņā ar LESD 108. panta 3. punktu, atbalsta saņēmējam nevar pastāvēt tiesiskā palāvība par atbalsta piešķiršanas likumību, kā tas ir atzīts 2005. gada 15. decembra spriedumā lietā *Unicredito Italiano, C-148/04, EU:C:2005:774*, 104. punktā, kā arī 2015. gada 19. marta spriedumā lietā *OTP Bank, C-672/13, EU:C:2015:185*, 77. punktā.

[4] Arī Civillikuma 1435. pants paredz, ka vēlākam apstiprinājumam nav atpakaļēja spēka attiecībā uz darbībām, kas bijušas aizliegtas ar likumu vai kuru apstiprināšanai nepieciešams ievērot noteiktu formu, šajā gadījumā – saņemt Eiropas Komisijas piekrišanu OIK īstenošanai.

Civillikuma 1435. pantā ir noteikts, ka vēlākam apstiprinājumam ir atpakaļējs spēks, izņemot gadījumus, tostarp, kad attiecīgā darbība bijusi aizliegta ar likumu, kad apstiprinājums noticis pēc darījuma izpildes, vai kad apstiprinājums var notikt tikai ievērojot zināmu formu, un šādos gadījumos apstiprinājumam nav ne atpakaļēja, ne nākotnes spēka. Līdz ar to arī Latvijas tiesību sistēmā ir atzīts, ka prettiesisku rīcību nevar «izglābt» ar vēlāku apstiprinājumu.

[5] Saskaņā ar Eiropas Savienības normatīvajiem aktiem un Eiropas Savienības tiesu praksi dalībvalstīm ir pienākums novērst nelikumīga valsts atbalsta (LESD 108. panta 3. punkta pārkāpuma) sekas un nodrošināt atbilstošus tiesiskos līdzekļus, tostarp vajadzības gadījumā atgūt nelikumīgi piešķirto atbalstu un/vai nodrošināt procentu atgūšanu par nelikumības periodu, tostarp OIK saņēmēju gadījumā.

Ar LESD 108. panta 3. punktu ir ieviesta preventīva jauno atbalsta projektu kontrole, kuras mērķis ir nodrošināt, ka tiek īstenots tikai saderīgs atbalsts, un atbalsta īstenošana tiek atlikta līdz Komisijas galīgā lēmuma pieņemšanai, kā tas norādīts 2013. gada 21. novembra spriedumā *Deutsche Lufthansa, C-284/12, EU:C:2013:755*, 25. un 26. punktā.

Paziņošanas pienākums ir viens no LESD ieviestās valsts atbalsta kontroles sistēmas pamatelementiem, un dalībvalstīm ir pienākums gan paziņot Komisijai par atbalsta pasākumiem LESD 107. panta 1. punkta izpratnē, gan neīstenot tos līdz galīgajam lēmumam, kā tas apstiprināts 2016. gada 21. jūlija spriedumā *Dilly's Wellnesshotel, C-493/14, EU:C:2016:577*, 31. un 32. punktā.

Eiropas Savienības Tiesa ir precizējusi, ka LESD 108. panta 3. punkta pēdējā teikumā paredzētajam aizliegumam ir tieša iedarbība, un tas attiecas uz ikvienu atbalstu, kas īstenots bez paziņošanas, kā noteikts spriedumā *Deutsche Lufthansa, C-284/12, EU:C:2013:755*, 29. punktā.

No tā izriet, ka valstu tiesām un administratīvajām iestādēm ir pienākums novērst prettiesisku atbalsta īstenošanu un nodrošināt nelikumīgi piešķirtā atbalsta atgūšanu, kā tas apstiprināts spriedumos *Amia, C-97/11, The Trustees of the BT Pension Scheme, C-628/15, un Eesti Pagar, C-349/17*.

Visbeidzot, Eiropas Savienības Tiesa ir konsekventi atzinusi, ka Komisijas galīgs lēmums *a posteriori* nepadara par likumīgiem tādus īstenošanas aktus, kas pieņemti, pārkāpjot LESD 108. panta 3. punktu, jo pretēja interpretācija liegtu šai tiesību normai tās lietderīgo iedarbību, kā tas skaidri norādīts spriedumā lietā FNCE, C-354/90, 16. punktā.

[6] Ievērojot minēto, uzskatām, ka OIK Latvijā netika ieviesta kā kļūda vai pārpratums, bet gan apzināti ignorējot Eiropas Savienības tiesībās noteikto kārtību, kas paredz stingru un obligātu valsts atbalsta kontroli, kas ir fakts, nevis interpretācijas jautājums.

Eiropas Savienības tiesības skaidri nosaka: neviena dalībvalsts nedrīkst īstenot jaunu valsts atbalsta pasākumu, kamēr Eiropas Komisija nav devusi savu galīgo piekrišanu. Šis aizliegums nav formāls - tas pastāv, lai aizsargātu sabiedrību, tirgus godīgumu un patērētājus no nepamatota sloga.

Tomēr Latvijā OIK tika ieviesta bez šādas piekrišanas, un šo faktu pati Eiropas Komisija ir oficiāli konstatējusi, norādot, ka Latvija ir pārkāpusi LESD. Tas nozīmē, ka OIK tā īstenošanas periodā līdz Eiropas Komisijas galīgā lēmuma pieņemšanai bija nelikumīgs valsts atbalsts LESD 108. panta 3. punkta izpratnē.

Īpaši būtiski ir tas, ka vēlāka Eiropas Komisijas atbalsta shēmas izvērtēšana nevar attaisnot sākotnējo pārkāpumu. Eiropas Savienības tiesu prakse nepārprotami nosaka: nelikumīgu rīcību nevar legalizēt ar atpakaļejošu lēmumu.

Pretējā gadījumā dalībvalstis varētu apzināti ignorēt noteikumus, bet pēc tam vienkārši lūgt piedošanu, nevis atļauju. Tieši to Eiropas Savienības tiesības nepieļauj.

Līdz ar to var secināt, ka:

- 1) Latvijas sabiedrībai tika uzlikts finansiāls slogs, kas nebija tiesiski pamatots;
- 2) tirgus dalībniekiem tika piešķirtas priekšrocības, pārkāpjot godīgas konkurences principus;
- 3) valsts institūcijas neievēroja savus pienākumus, rīkojoties pretēji Eiropas Savienības tiesībām.

[7] Īpaši satraucošs ir fakts, ka šajā procesā netika pienācīgi izvērtēta konkrētu amatpersonu politiskā, disciplinārā un krimināltiesiskā atbildība, jo, neskatoties uz to, ka nelikumīga valsts atbalsta īstenošana ir smags Eiropas Savienības tiesību pārkāpums, netika veikta sistēmiska analīze par to, kuras amatpersonas pieņēma attiecīgos lēmumus, kuras apzināti turpināja prettiesisku praksi un kuras neīstenoja pienākumu novērst pārkāpumu.

Šāda atbildības neesamība faktiski radīja nesodāmības sajūtu un veicināja prettiesiskas rīcības turpināšanu.

Īpaši uzskatāmi tas izpaudās pēc 2017. gada, kad Eiropas Komisija 2017. gada 24. aprīlī pieņēma lēmumu valsts atbalsta lietā SA. 43140 (2015/NN) «Atbalsts atjaunojamo energoresursu enerģijai un koģenerācijai», norādot, ka AS «Latvenergo» atbalsts TEC-2 elektrostacijai neietilpst šā lēmuma darbības jomā (96. punkts) un tādēļ bija vērtējams atsevišķā paziņošanas un saskaņošanas procedūrā, kas uzlika valstij pienākumu šajā daļā nekavējoties nodrošināt LESD 108. panta 3. punktā noteiktā nogaidīšanas pienākuma ievērošanu, tostarp nepieļaut turpmāku nesaskaņota atbalsta priekšlaicīgu piešķiršanu un veikt pasākumus prettiesiskuma seku novēršanai.

Tas nozīmē, ka prettiesiska finansiālā sloga uzlikšana sabiedrībai turpinājās arī pēc tam, kad valstij jau bija zināms, ka konkrētajā apjomā atbalsts neietilpa SA. 43140 lēmuma tvērumā (96. punkts) un bija vērtējams atsevišķā paziņošanas un saskaņošanas procedūrā. Šis fakts vēl jo vairāk pastiprina jautājumu par amatpersonu atbildību par apzinātu prettiesiskas situācijas uzturēšanu.

Eiropas Savienības tiesības arī skaidri pasaka: ja valsts atbalsts ir piešķirts, pārkāpjot LESD 108. panta 3. punktu, valstij ir pienākums novērst šā pārkāpuma sekas un nodrošināt atbilstošus tiesiskos līdzekļus,

tostarp vajadzības gadījumā atgūt piešķirto atbalstu un/vai nodrošināt procentu atgūšanu par nelikumības periodu.

Neatgūstot nelikumīgi piešķirto atbalstu un vienlaikus turpinot iekasēt OIK maksājumus no iedzīvotājiem, valsts ne tikai turpināja pārkāpumu, bet arī apzināti pārlika tā sekas uz sabiedrību.

[8] Ievērojot minēto, lūdzam izvērtēt iespējamu valsts amatpersonu bezdarbību, kas saistīta ar OIK īstenošanu un LESD 108. panta 3. punktā noteiktā nogaidīšanas pienākuma ievērošanu, jo apkopojosi var secināt, ka:

1) OIK sistēma Latvijā tika ieviesta no 2008. gada bez jebkādas paziņošanas Eiropas Komisijai līdz 2015. gada 22. septembrim. Tas nozīmē, ka astoņus gadus bez jebkāda tiesiska pamata netika ievērots LESD 108. panta 3. punkts, kas aizliedz īstenot jebkuru valsts atbalstu, kamēr nav saņemts Eiropas Komisijas galīgais lēmums – saskaņojums;

2) 2017. gadā pēc saņemtā Eiropas Komisijas lēmuma SA.43140 (2017. gada 24. aprīlis) valsts iestādēm bija nekavējoties jānodrošina nogaidīšanas pienākuma ievērošana un jāvērtē nelikumīgā atbalsta atgūšana. Publiski pieejamā informācija liecina, ka OIK iekasēšana netika apturēta un atgūšanas izvērtējums nekad nav ticis veikts;

3) 2019. gada Eiropas Komisijas paziņojums 2019/C 247/01 par nelikumīga atbalsta atgūšanu precizē: *jebkurš* atbalsts, kas īstenots, pārkāpjot LESD 108. panta 3. punktu, ir nelikumīgs, dalībvalstij tas nekavējoties jāizbeidz un jāvērtē tā atgūšana;

4) 2020. gadā Eiropas Komisijas lēmumā SA. 56310 (2020. gada 30. aprīlis) konstatēts, ka:

a) Latvija atbalstu bija piemērojusi pirms paziņošanas, Eiropas Komisija lietu pārvietoja uz nelikumīgā atbalsta reģistru (NN), atkārtoti fiksēts nogaidīšanas (standstill) pārkāpums – atbalsts tika piemērots pirms saskaņošanas,

b) saistībā ar TEC-2 atbalstu pastāv pamats uzskatīt, ka Latvija faktiski ir maldinājusi Eiropas Komisiju, sniedzot nepilnīgu vai faktiski neatbilstošu informāciju, jo no Eiropas Komisijas 2017. gada lēmuma izriet, ka TEC-2 atbalsts neietilpst paziņotās shēmas tvērumā un ir paziņojams atsevišķi, savukārt EK 2020. gada lēmumā norādīts, ka TEC-2 atbalsts faktiski jau bija piešķirts iepriekš;

5) pēc 2017. gada Eiropas Komisijas lēmuma SA. 43140 tieši Ekonomikas ministrijas kā atbildīgās nozares ministrijas amatpersonām bija imperatīvs pienākums, nekavējoties apturēt nelikumīgā atbalsta piemērošanu nesaskaņotajā daļā un izvērtēt atgūšanas iespējas, kas prettiesiski nav veikts;

6) visos sekojošos periodos nebija likumīga pamata piemērot OIK un attiecīgi arī valsts atbalstu:

a) līdz 2015. gadam, kad vispār nebija veikta paziņošana Eiropas Komisijai;

b) no 2015 - 2017, kad paziņošana bija notikusi, bet Eiropas Komisijas lēmuma par saskaņošanu vēl nebija;

c) pēc 2017. gada, kad Eiropas Komisija skaidri norādīja, ka TEC-2 atbalsta daļa nav saskaņota un par to ir jāsniedz jauns paziņojums;

d) pēc 2019. gada Eiropas Komisijas paziņojuma, kas uzliek dalībvalstīm pienākumu «nekavējoties izbeigt nelikumīga atbalsta piemērošanu» nesaskaņotajās daļās.

LESD 108. panta 3. punkts ir imperatīva un tieši piemērojama norma, jo pēc tās gramatiskās uzbūves «dalībvalsts nesāk īstenot» tā ir skaidra aizliedzoša pavēle bez jebkādas rīcības brīvības, sistēmiski tā ir sasaistīta ar Eiropas Komisijas ekskluzīvajām pilnvarām valsts atbalsta kontrolē, bet teleoloģiski - vērsta uz tirgus nekroplošanu, tādēļ dalībvalstij bija juridiski obligāti jāievēro nogaidīšanas pienākums un jāaptur jebkāds atbalsts līdz Eiropas Komisijas lēmuma par saskaņošanas saņemšanu.

[9] Neskatoties uz to, ka gan 2017. gada Eiropas Komisijas lēmumā SA. 43140, gan 2020. gada lēmumā SA. 56310 Komisija pauda nožēlu par to, ka Latvija apstiprināja atbalsta pasākumus, pārkāpjot LESD 108. panta 3. punktu un nolēma necelt iebildumus pret atbalstu, tāpēc ka tas ir saderīgs ar iekšējo tirgu saskaņā ar LESD 107. panta 3. punkta c) apakšpunktu, tomēr iepriekš iesniegumā minētie apstākļi rada

pamatu izvērtēt, vai atbildīgo valsts institūciju amatpersonu darbība vai bezdarbība, ilgstoši pieļaujot šādas situācijas turpināšanos, tostarp, neatprasot no OIK saņēmējiem nelikumīgi saņemtos iedzīvotāju maksājumus, nav radījusi būtisku kaitējumu sabiedrības interesēm un valsts ekonomikai, kā arī vai šādas darbības neatbilst prettiesiskai krimināli sodāmai darbībai vai bezdarbībai saskaņā ar Krimināllikuma XXIV nodaļā paredzētajiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem, tostarp:

1) valsts amatpersonas bezdarbība, ja amatpersona apzināti nepilda tai uzliktos pienākumus (Krimināllikuma 319. pants);

2) dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana (Krimināllikuma 318. pants), ja amatpersonas apzināti pieļāvušas prettiesiska valsts atbalsta īstenošanu;

3) būtiska kaitējuma radīšana valsts interesēm un sabiedrībai, ilgstoši paredzot prettiesisku finanšu slogu iedzīvotājiem;

4) iespējama maldināšana attiecībā ar Eiropas Komisiju, sniedzot nepilnīgu informāciju.

Īpaši būtiski, ka prettiesiska rīcība bija ilgstoša un sistemātiska. Šāda rīcība tika turpināta arī pēc tam, kad pārkāpums bija oficiāli konstatēts, kā arī netika veikti obligātie pasākumi pārkāpuma seku novēršanai.

Tas liecina par iespējamu apzinātu prettiesisku bezdarbību, nevis vienkāršu kļūdu vai nolaidību.

[10] Pamatojoties uz iepriekš minēto un Kriminālprocesa likuma 369. pantu, lūdzam:

1) uzsākt kriminālprocesu par iespējamu valsts amatpersonu noziedzīgu rīcību un bezdarbību;

2) identificēt konkrētās amatpersonas, kuras: pieņēma lēmumus par OIK īstenošanu bez Eiropas Komisijas saskaņojuma; turpināja prettiesisku praksi pēc 2017. gada; neveica pasākumus nelikumīgā valsts atbalsta atgūšanai;

3) izvērtēt iespējamo noziedzīgo nodarījumu kvalifikāciju saskaņā ar Krimināllikuma 318. un 319. pantu;

4) izvērtēt valstij un sabiedrībai nodarītā kaitējuma apmēru.